

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: ERDÉLYI ESZKIMÓ PÉTER

IGAZI EMBEREK

Skandinávia, Grönland vagy Alaszka szerelmeseit hamar rabul ejtheti Csukcsföld különleges világa. Hiába jutott el idáig is a modern társadalom megannyi kelléke, a természet és az azzal szervesen együtt élő csukcsok ősi mivolta úgyszólván változatlan maradt. Ma is szinte őskori körülmények között születnek és nőnek fel emberek, és élik le életüket zavartalan nyugalomban. Irigylésre méltó derűvel szemlélik a világot, pedig a körülmények csöppet sem barátságosak

FEKETE A CSORDÁBAN:

„Féltem a fiaimat, hogy Őseink nyomán járnak-e majd tovább” (balra)

BELSŐ SÁTOR

A –40 °C-os zimankó ellenére reggel mindig kipihenten ébred a jarangasátor lakója (lent)

Egy csésze forró italt szorongatva, a világvégének tűnő csukcsföldi tundra közepén két, tudásra szomjas, öreg szempár vizslát, pedig úgy képzeltem, hogy én fogom őket faggatni... – Milyen színű az almafa virága? Hát a cseresznyéé? Mekkora a búza? Hogyan néz ki az a növény? Olyan tán, mint a magas fű? – szegezi nekem kérdéseit Veketgeut anyóka, miközben borsátrunkban teázgatunk. Férje eszkimóruhában hever mellettem, és jó vadászhoz illően élénken figyel. A hazai növényvilággal kapcsolatos minden tudásomat kell váratlan gyorsasággal bevetnem, hogy a véget nem érő kérdéscsokorra felelni tudjak...

Sátorélet

Laktam már jurtában és wigwamszerű borsátorban, de egyikhez sem hasonlítható a csukcsok „háza”, a jarangasátor, amelyet rénszarvasbőrből készült, hatalmas sátorlap borítja, ami negyvenkilenc farúd, illetve faborda igen bonyolult szerkezetéből álló vázra van kifeszítve. Ebben a védett térben tüzelnek, esznek és pihennek a csukcsok, de aludni, játszani vagy éppen szeretkezni a vastag rénszarvasbundából készült joroniba húzódnak vissza, amelyet már a jaranga védelme alatt állítanak fel. Fekete apó cinkos mosollyal a szája szélén ecseteli, hogy itt a petróleumlámpától és az emberi testek melegétől még a legzordabb időben is jó meleg szokott lenni.

Mivel a jaranga apró tetőnyílása révén csak korlátozottan tartja a meleget

... a jarangasátrat rénszarvasbőrből készült, hatalmas sátorlap borítja, ami negyvenkilenc farúd, illetve faborda igen bonyolult szerkezetéből álló vázra van kifeszítve.

(az áthatolhatatlan füstöt viszont annál inkább), mindenki bundában, csizmában ücsörög a prémeken. A füst és a sok ember miatt levegőtlen sátrakban szavakkal leírhatatlan szag uralkodik. A mosdatlan emberek testszaga a kezdetlegesen kikészített rénszarvasbőrök savanykás illatával keveredik, mindehhez a lábosban rottyogó fűszerezetlen húslé szokatlan és orrfacsaró bűze vegyül. Az már csak ráadás, hogy a bennszülöttek az európai illemszabályokat ebben a kis helyiségben sem tartják.

– Az asszonyal ketten két óra alatt össze tudjuk állítani. Szétszedni és szánokra köztözni pedig még gyorsabban. Ez a sátor még a nagyapámé volt. Én hetven vagyok, tehát a főbb rudazata lehet akár százhusz éves is – büszkélkedik Ualjakaanti apó, akit egyszerűen Feketének nevez mindenki, hiszen neve magyarul azt jelenti, hogy Fekete a Csordában. Nem nehéz hinni neki, hiszen szemmel látható a használattól fényesre csiszolódott, a tüztől megpörkölődött és füsttől megbarnult rudazat aggkora. A tartószerkezet egyik elemét egykor valaki ügyesen ki is egészítette. A javítást (a csere helyett) az is indokolta, hogy errefelé közelben-távolban

nem nő erdő, így a combvastagságú, 6 méter hosszú farúd ritka kincs.

Veketgeut anyóka veszi át a szót, tegyük hozzá, errefelé az asszonyok is szabadon szólhatnak. – A jarangát mindig dombra állítjuk, mert ezek a helyek szárazabbak a völgyeknél, és jó kilátást nyújtanak a csordára, minket is jól látni, és a közeledő idegeneket is már távolról észre lehet venni – magyarázza az idős háziasszony a csukcs „építészeti” alapokat.

„Ez a sátor még a nagyapámé volt. Én hetven vagyok, tehát a főbb rudazata lehet akár százhusz éves is” – büszkélkedik Ualjakaanti apó.

Nyershúslakoma

Bent a népek rénszarvasbőrökkel leterített szalmazsákokon ülve-fekve teázgatnak, majszolják a fagyos, nyers rénszarvashúst, amit az asszonyok hosszúkás fatálakra tesznek. Én is kaptam nyesedéket, miután a gránitból készült vágódeszkán háziasszonyom kalapáccsal(!) feldarabolta, akárom mondani, feltörte a húsfagylaltokat, amik aztán egy alacsony asztalkára kerültek.

A rénszarvasok húsa télen a legfinomabb, szinte teljesen zsírtalan, hiszen ebben az évszakban kizárólag a proteinben gazdag zuzmóval táplálkoznak az állatok, amit patáikkal kaparnak elő a hó alól.

– A rénszarvas húsát azért esszük nyersen, mert errefelé nem terem meg semmiféle gyümölcs vagy zöldségféle. Kénytelenek vagyunk a nyers húsból, illetve a nyers halból nyerni a vitamint, az ásványi sókat és a nyomelemeket. Ha megsütnénk vagy megfőznénk, ezeket az értékes anyagokat elveszítenénk – ad már-már tudományos magyarázatot a szokatlan menüre Veketgeut anyóka.

„Kénytelenek vagyunk a nyers húsból, illetve a nyers halból nyerni a vitamint, az ásványi sókat és a nyomelemeket. Ha megsütnénk vagy megfőznénk, ezeket az értékes anyagokat elveszítenénk.”

A csukcs csemegék első helyéért egyébként a főtt rénszarvasszem és a rénszarvasok bőre alól kivájt élő bögölylárva versengenek.

A csukcs csemegék első helyéért egyébként a főtt rénszarvasszem és a rénszarvasok bőre alól kivájt, élő bögölylárva versengenek. Ne kérdezzék, hogy milyen az ízük, mert valamilyen csellel mindig sikerült elkertülnöm, hogy ezek a különlegességek a tányéromra kerüljenek; ha emiatt valaki úgy érzi, nem vagyok elég alapos néprajzkutató, nos, vállalom, mindenkinek vannak korlátai...

Több csukcs barátom is említette, hogy az európai konyhát felnőtt korukra sem tudták teljesen megszokni. Többször előfordult, hogy megmagyarázhatatlan éhségérzet fogta el őket, és hiába kószáltak a bolti polcok között, nem találtak ínyükre való csemegét.

– Nem csoda, ha egyszer rothasztott húsrá vágyik a szervezet. Arra csak teát kell inni, és szinte azonnal rendbe jön az ember emésztése. Hiába, amihez gyermekkorunkban szoktunk hozzá, azt szeretjük, azt kívánjuk – mondja Alekszandr Jemeljanov, idős csukcs vadász barátom.

TAVASZI LAKOMA

A bőr alatt finomságok lakoznak – a bögölylárva lárvái. Néprajzkutatóhoz nem méltóan elmenekültem a látványuktól... (balra)

FŐTT RÉNSZARVASFEJ

A tisztelt vendégnek elsőként a szemét kínálják fel. Sokáig labdáztam vele a számban... (fent)

HÁNYATOTT SORSÚ VIDÉK

Az oroszok mindössze néhány száz éve kezdték meg az őslakók elleni rablóhadjárataikat, de csupán egy évszázada tart a természettel való harcuk e kegyetlen szibériai tájon. A civilizáció azonban máig nem volt képes leigázni ezeket a hatalmas területeket. A távoli Észak e peremvidéke napjainkban is keveseket fogad be; Czukcsföld területén Magyarország majdnem nyolcszor férne el, ám ennek ellenére mindössze 50 ezren lakják.

A Czukcs-félszigetet egyébként igen későn fedezték fel, hiszen az Északi-sarkkörön belül fekszik, időjárása pedig rendkívül zord. Az első jelentős, a félszigetet körbehajózó, azon megtelepedő, majd expedíciót vezető felfedezőként Szemjon Dezsnyev kozák atamánt tartják, aki 1648-ban indult e földrész felderítésére – kevés kézzelfogható eredménnyel. Inkább az általa összegyűjtött földrajzi, éghajlati és néprajzi adatok, információk, illetve térképek voltak értékesek.

Tizenkilenc évnyi csukcsföldi szolgálata alatt több száz cobolyprémet, 5 tonna „halcsontot”, vagyis rozmáragyarat (értéke 18 000 ezüstrubelre rúgott) és számolatlan mennyiségű prémadót küldött a cári kincstárba. Amikor visszatért Moszkvába, a cár atamánna léptette elő, illetve 126 rubellel és 20 kopejkával jutalmazta. Az újdonsült atamán azonban nem sokáig élvezhette megérdemelt pihenését, mert hamarosan elhunyt. Állítólag Czukotka utáni honvágya vitte sírba.

Az európai felfedezők közül elsőként James Cook angol kapitány érte el a Czukcs-félsziget partjait 1778-ban, a Resolution és a Discovery vitorlások fedélzetén.

Az úttörő utazókat nem követte tömeges népvándorlás erre a területre, mert sem aranya, sem ezüstje, de még gyémántja sincsen, mindössze a vadállományja jelentős, de annak elejtése és elszállítása rendkívül körülményes.

A csukcsok, evenek és más őslakosok tehát a 19. századig viszonylag háborítatlanul éltek itt, de miután Oroszország eladta Alaszkát az Egyesült Államoknak, Czukcsföld jelentősége megnőtt, hiszen egyike lett a végeknek. Ide kívánczik a tény, hogy a csukcs volt az egyetlen szibériai nép, amelyet fegyverrel nem tudtak legyőzni a Moszkvából küldött katonai csapatok. A kereskedők uszarakamatos hitelei, no meg az alkohol végezte el azt, amire a kozákok képtelenek voltak.

A kommunista puccsot követően, az 1930-as években Moszkva erősen megvetette lábát ezen a vidéken, és egészen az 1998-as gazdasági válságig egyhangúan teltek a csukcsföldi emberek mindennapjai. Ezután azonban az ország legelhagyatottabb területévé vált, ahol elképesztő méreteket öltött a munkanélküliség, gyakorta nem volt fűtés és elektromos áram, élelmet pedig csak jegyre lehetett kapni. Mindezek hatására az emberek ezrével menekültek el innen, sokan egy repülőjegy árértékéért adták el a lakásukat.

Ekkor lépett be a képbe Roman Abramovics, Oroszország második leggazdagabb embere, aki hatalmas összegekkel kezdte támogatni a vidéket, de miután rádöbent, hogy a segélyek jelentős része a csinovnyikok zsebébe vándorol, elindult a kormányzóválasztáson, ahol elsöprő – 92 százalékos – győzelmet aratott.

Egyesek szerint Abramovics a több százmillió dollárját és az összeköttetéseit, valamint személyes tehetségét nem önzetlenül adta a Czukcs Autonóm Területnek. Némely politikai elemzők állítják, Abramovics paktumot kötött Putyinnal, kizárólag így kerülhetett el Mihail Hodorkovszkij vagy Borisz Berezovszkij és más oligarchák tragikus sorsát.

Akámi is hajtotta Abramovicsot, egy biztos: a kisemberek nem jártak rosszul vele. A Chelsea futballcsapat tulajdonosa ideje nagy részét angliai kastélyában vagy hatalmas jachtján töltötte, ennek ellenére felépült Anadir, a modern csukcs főváros, és a falvak átépítése is hatalmas lendületet kapott.

A multimilliomos azonban közel tizenhárom éves működését követően 2013-ban lemondott a csukcs дума elnöki tisztjéről, és könnyen lehet, ezzel véget is ért a térség aranykora.

Gyufás emberek

Minket, idegeneket milh tangetanyé-nak hívnak, ami a gyufa feltalálóinak, vagy egyszerűbben gyufás embereknek fordítható.

A csukcsok viccei legendásak, az egész Orosz Birodalomban népszerűek. Egyik adomájuk, amit Fekete apó mesélt el nekem, így szól: *A csukcs férfi vadászni viszi a fiát. Útközben lelő egy medvét, majd a zsákmány mellett elmagyarázza a fiának, hogy ezt a jószágot a húsáért vadásszák.*

Később elejt egy rókát, amelyről azt mondja, hogy a szőrméjéért cserkészik be. Később meglátnak egy orosz geológust, akit szintén leterít az öreg vadász, majd közli a gyerekekkel, hogy őt a cigarettájáért és a gyufájáért lövik ki.

Az öreg mindezt nevetve mesélte el, közben végig az orosz vendégre sandított. Ezzel Fekete apó nyilván azt jelezte, hogy ismeri az orosz vicceket, amikben mindig a csukcsok kapják a legostobább ember szerepét. Minket, idegeneket milh tangetanyé-nak hívnak, ami a gyufa feltalálóinak, vagy egyszerűbben gyufás embereknek fordítható. Ismeretes, hogy a Czukcs-félsziget meghódítása előtt az itt élő népek dörszöléses módszerrel csiholtak tüzet. Az eljárást ma is ismerik, és az ünnepeken a szent tűz meggyújtásánál hasznát is veszik. Miután egészségesen kineveltük magunkat, természetesen elmondtam, hogy a magyar vegyész, Irinyi János fedezte fel a robbanásmentes gyufát.

Ha már szóba hoztuk, miként neveznek bennünket, fehéreket, említsük meg, mivel illetik önmagukat. Saját nevük „igazi emberek”, vagyis lhigeoravethljal! Igazi nyelvtörő.

TEAFŐZÉS

A csukcs asszonyok különleges testtartása: csak csipőből hajolnak. Egyetlen, földön végzett tevékenységük során sem ülnek le a télen jéghideg, nyáron vizenyős aljzatra

HÚSEVŐK
Gyümölcsök és zöldségek híján a csukcsok a nyers húsból nyerik ki a vitaminokat, a nyomelemeket és az ásványi sókat

ANYA ÉS BORJA
Tavasszal az elléskor a kései hóviharakban a borjak negyede elhullik. (Esetenként az anyák is.) A hús azonban nem vész kárba, embert és kutyát táplál

Ridegtartás

– Egy három-négy nemzedékből álló nagycsalád általában két jarangával vándorol csordáival. A hivatalosan ma is brigádnak nevezett csapat legalább négy férfiből áll, minimum ennyire van szükség ahhoz, hogy a több száz jószágot kényelmesen őrizhessék, gondozhassák – magyarázza Ragtin Kaunito pásztor, „indiános” nevén Kényelmes Helyről Hazatérő.

Az apró termetű rénszarvasok rendkívül igénytelenek, hiszen kilenc hónapon át a mély hó alól kikapart zuzmókkal táplálkoznak, és víz helyett havat „isznak”, az embertől pedig mindössze sót kapnak. Napjainkban már van állatorvosi ellátás, ami elsősorban az oltásokra terjed ki. Ilyenkor tavasszal, az ellés idején sem segítik a borjak születését, amit a sok kis elhullott jószág jelez.

– Amelyik állat nem képes a születés után felállni, és önállóan közlekedni, azt nem érdemes megmenteni, mert később amúgy is elpusztul a hóviharban, vagy a farkasok vacsorája lesz – avat be a természet szigorú törvényeibe Viktor Tevljankau rénpásztor. – Akik viszont életben maradnak, ellenállók lesznek – kerekíti ki mondandóját.

Az apró termetű rénszarvasok rendkívül igénytelenek, hiszen kilenc hónapon át a mély hó alól kikapart zuzmókkal táplálkoznak, és víz helyett havat „isznak”, az embertől pedig mindössze sót kapnak.

... a pásztorok manapság szövetkezeti rendszerben dolgoznak, fizetést, illetve ellátmányt kapnak. Pásztor barátaim elmondták, hogy az elszámolás menete számukra követhetetlen. Jószerével azt sem tudják, mennyibe kerül egy rénszarvas és mennyi pénzük gyűlt össze a bankban.

A pásztorok állataikkal a különböző legelők között szigorú rend szerint vándorolnak. Ez a vándorlás nem kizárólag az élelmezéssel, vagyis a friss legelők felkutatásával magyarázható. A különleges adottságú helyeket a hőmérsékletük szerint váltogatják, tehát nyáron a hűvös, szeles vidékeket keresik fel, ahol kevesebb a kártékony rovar, télen a hóviharak elől védett, melegebb területekre hajtják a csordát. Érdekes, hogy sem terelő-, sem védőkutyáik nincsenek.

Régen maszek világ volt, de a pásztorok manapság szövetkezeti rendszerben dolgoznak, fizetést, illetve ellátmányt kapnak. Pásztor barátaim elmondták, hogy az elszámolás menete számukra követhetetlen. Jószerével azt sem tudják, mennyibe kerül egy rénszarvas és mennyi pénzük gyűlt össze a bankban. Gyakorlatilag önellátók, a szükséges bolti áruval pedig a szövetkezet látja el őket.

Életfilozófia és potencianövelő

– A kommunista forradalom előtt vidékünket rendszeresen felkeresték az amerikai kereskedőhajók, egzotikus termékek után kutattak. Ilyenek az iparművészek kedvenc alapanyaga, a rozmáragyar, a szücsök keresett északi szőrmei vagy a rénszarvas agancsa, amelyből a pantokrin nevű gyógyszer készül – avat be kutatásaiba Anasztázia Jarzutkina néprajztudós, aki Anadirból indult expedícióira.

Az agancstalan állatok lehangoló látványt nyújtanak, főleg, ha tudjuk, hogy koronájuktól azért szabadítják meg őket, hogy belőlük potencianövelő szert állítsanak elő, elsősorban a kínai piacra. A fejlődésben lévő agancs ugyanis a bikák másodlagos ivarjellege, nagy hormonhatású anyagot tartalmaz, ezért természetes potencianövelő. Erre pedig mindig nagy a kereslet. A felhasználók vélekedése szerint ez a szer jótékonyan hat a vérképzésre, gyulladáscsillapító erejű, fokozza az érfalak rugalmasságát, javítja a szellemi-fizikai teherbírást, növeli a libidót és késlelteti az öregedést. A pantokrint – az aranyat érő exportcikket – a bennszülött férfiak nem használják. Az agancsok kilója 300 dollárt kóstál, egy-egy megtermett állat pedig 15 kilogrammos koronát is viselhet! A négyezer-öttszáz dollár bizony már csábító összeg, csak hogy az árut a maffia vásárolja fel kopejkákért...

Ami a gazdasági életet és a háztartást illeti, a csukcsok két nagy klánra oszlanak:

A fejlődésben lévő agancs a bikák másodlagos ivarjellege, nagy hormonhatású anyagot tartalmaz, ezért természetes potencianövelő.

Ebből a mondából tanulhatjuk meg azt is, hogy hol húzódik a szükséges és a gonosz határa: ha megéheztél, ölj meg egy rénszarvast, és egyél, hiszen ez az élet parancsa!

az egyik a tengerparton él és ettől az őserőtől függ. A nomád csukcsok magukat a rénszarvasok népének nevezik, és egész életüket e büszke, de az embernek engedelmességgel jósággal kötik össze. A rénszarvas teszi lehetővé a tundrán való életet, hiszen általa jut az ember ételhez, lakhelyhez, ruhához, eszközökhöz, és vele közlekedik. Talán meglepő, de a bennszülöttek életfilozófiájukat is a rénszarvastól „kapták”!

– A két bölcs rénszarvas ősi mondája arról szól, miként mentették meg az állatok az ellenségtől gazdáik egyetlen kisfiát. Saját példájukkal tanítják az embert, hogyan kell egymáson segíteni. A regében a jószágok éjszakánként lefeküdtek a fiúcska mellé, és saját testükkel melegítették, majd elvezették szüleihez, de közben testükkel táplálták az ifjút – meséli Vaszilij Kefkej népdalénekes. (Talán jelképes is lehet a Kefkej név, hiszen nyelvünkön Megszökött Kicsit jelent.)

– Időközben a fiúcska megéhezt. A szarvasok azt mondták neki: „Ölj meg egy rénszarvast, és egyél! Így is tett, majd továbbmentek” – idézi a mesét Kefkej.

Ebből a mondából tanulhatjuk meg azt is, hogy hol húzódik a szükséges és a gonosz határa: ha megéheztél, ölj meg egy rénszarvast, hiszen ez az élet parancsa! A halálban nincs sorsszerűség, csupán az élet törvénye diktál. Erre tanítanak bennünket a rénszarvasok, így élnek az igazi emberek. ☺

BÜSZKE KAJÚR

Az egyetlen hely a világon, ahol énekhanggal irányítják a kutyákat. A hajtó az egész út során énekével jelzi, milyen erővel kell futniuk a szánhúzó ebeknek (balra)

CSEREKERESKEDELEM

A rénszarvastenyésztőkhöz rendszeresen járnak a part menti vadászok teherszállítói, hogy fókákat, rozmárokat hozzanak nekik – rénszarvasbőrért és -húsért cserébe